

بررسی کتاب «حافظ و اقبال» اثر دکتر یوسف حسین خان

دکتر آذرمیدخت صفوی^۱

استاد دانشگاه علیگره در هندوستان

به نام خداوند جان آفرین حکیم سخن در زبان آفرین

عشق به آب رکن آباد و گلگشت مصلی، اجازه نداد حافظ به هند سفر کند؛ اما شعر و شهرت و عشق او نه فقط بنگاله و کشمیر بلکه سرتاسر هند را چنان در بر گرفت که جاذبه‌ی سحرانگیز غزل وی جزء جدا ناشدنی زندگی، روح و اندیشه‌ی هندیان شده است. نیروی اندیشه‌ی شگرف و سخنان زیبای او، شاعران، ادب‌دوستان و اندیشمندان هند را تا آنجا تحت تأثیر خود قرار داد که اندیشه‌ها و آثار بسیاری از آنان، از سبک خواجه حافظ شیرازی، الهام پذیرفته است. برای مثال، تاگور که ما امروز به مناسبت هم‌زمانی صد و پنجاهمین سالگرد تولد او با یادروز حافظ، گرد هم آمده‌ایم، در مجموعه‌ی شعر خود معروف به «گیتانجلی» همان فکر انسان‌دوست

۱. این متن از نوار سخنرانی ایشان در یادروز حافظ ۱۳۹۰، تهیه شده است.

و عرفانی را نشان می‌دهد که نقش نگین غزل حافظ بوده است.

هزاران دانشجو در دانشگاه‌ها و دانشکده‌های هند، به عنوان واحد درسی، شعر حافظ را می‌خوانند و لذت می‌برند و بر روح پرفتح خواجه، صلوات می‌فرستند و جالب این است که پس از استقلال هند که دیگر زبان فارسی، زبان رسمی ما نیست، هم‌چنان حافظ‌دوستی و حافظ‌پژوهی ادامه دارد و پژوهش‌گران، آثار ارزشمندی را در مورد حافظ به رشته‌ی تحریر درآورده‌اند.

یکی از این آثار که موضوع این مقاله هست، کتاب «حافظ و اقبال» اثر یوسف حسین خان است.

یوسف حسین خان از منتقدان و پژوهش‌گران برجسته است که به زبان‌های اردو، فرانسه، فارسی و انگلیسی تسلط کامل داشت.

وی علاقه‌ی ویژه‌ای به شعر حافظ داشت و در آثار خود، از اشعار حافظ استفاده کرده است. خودش می‌نویسد: «از بچگی حافظ را دوست داشتم و از وقتی که قلم برداشتم، تصمیم گرفتم که روزی درباره‌ی او کتابی بنویسم.» و شاید بر همین اساس بود که تصمیم خود را عملی کرد و کتاب بسیار ارزشمند و پرمغز «حافظ و اقبال» را به چاپ رساند.

آقای پروفیسور نذیر احمد - استاد برجسته و حافظ‌شناس معروف هند - در مقدمه‌ی کتاب «حافظ و اقبال» می‌نویسد: «نگرش خاص نویسنده در این کتاب، راه‌های تازه‌ای در حافظ‌پژوهی می‌گشاید. یوسف حسین خان راجع به سبک شعر و جنبه‌ی فکری و تفهیم مطالب عرفانی و گرایش شاعر و زیبایی‌های معنوی شعر او، زوایای گوناگونی را کشف کرده است.» دکتر یوسف حسین خان در مقدمه‌ی کتاب می‌نویسد:

«از وقتی که دانشجو بودم و شعر حافظ و اقبال را می‌خواندم، احساس می‌کردم شباهت‌های زیادی بین این دو شاعر بزرگ ایران و هند وجود دارد» اما این فقط یک احساس بود؛ اما وقتی که با روش‌ها و مکاتب نقد آشنا شد، بیش‌تر متوجه شد که اگر در صورت و معنای شعر

این دو شاعر، با توجه به معیارهای جدید سبک‌شناسی جست‌وجو و تحقیق شود، می‌توان زوایای متعدد و متنوعی یافت که میان آنان مشترک باشد.

بنابراین، یوسف حسین خان به یک بررسی تطبیقی میان فکر، سبک، نگرش و مراجعات حافظ و اقبال پرداخت.

اهمیت کار این جاست که مؤلف ضمن این بررسی، مزایا و ویژگی‌های شعر حافظ را به شیوه‌ای مبتکرانه و بدیع، ارزیابی کرده است.

کتاب حافظ و اقبال به پنج باب یا فصل تقسیم شده است.

باب اول مقدمه است که سخنانی کلی، درباره‌ی سبک و اندیشه‌ی حافظ و اقبال بیان می‌کند.

باب دوم، به عشق در اشعار حافظ و باب سوم، به عشق در اشعار اقبال می‌پردازد.

باب چهارم، اختلاف میان حافظ و اقبال و باب پنجم، محاسن کلام حافظ را بیان می‌کند.

